

basic concepts of pedagogy pedagogical innovation, flow patterns and stages of innovation processes, but they form a conscious commitment to creative overcome these potential difficulties inherently accompany the work of teachers of mathematics-oriented production, analysis and innovation in their daily work, to promote their innovative potential. The prospect of future research is to clarify the concept and components of readiness of the future teachers of mathematics to innovative teaching.

Key words: *innovation, innovation process, innovation potential, math teacher, and regularities of the stages of the innovation process.*

УДК 37.041.011.3-051 : 378.046-021.68 (045)

Т. М. Бабко

КЗ «Запорізький обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти» ЗОР

ОСОБЛИВОСТІ АКТИВІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ ВЧИТЕЛЯ В УМОВАХ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

У даній статті розкриваються особливості науково-методичного супроводу процесу професійного саморозвитку вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти. Подається досвід роботи Школи педагогічної майстерності вчителів інформатики. Мета створення даного методичного об'єднання полягає у сприянні розвитку професійної компетентності вчителів, активізації прояву творчого та інтелектуального потенціалу особистості вчителя інформатики. Розкрито особливості організації процесу поетапної активізації професійного саморозвитку вчителя шляхом розробки кожним з них індивідуального освітньо-професійного маршруту та реалізації його в умовах очно-дистанційної роботи.

Ключові слова: *індивідуальний освітньо-професійний маршрут професійного саморозвитку вчителя, очно-дистанційна школа професійної майстерності вчителів інформатики.*

Постановка проблеми. Одним із провідних напрямів психолого-педагогічних досліджень завжди було й залишається питання професійного саморозвитку особистості. Його актуальність обумовлюється, перш за все, прагненням підвищити ефективність праці людини-професіонала, посилити конструктивний і творчий аспекти впливу професійної діяльності на особистісний розвиток кожного працівника.

Ураховуючи особливості соціально-економічних змін, загострення конкуренції на сучасному ринку праці, нестабільність державної освітньої політики, сучасний педагог повинен розвивати в собі потребу в цілеспрямованому й систематичному самовдосконаленні власної професійної компетентності, здатність до реалізації власного творчого потенціалу й уміння швидкого та гнучкого коригування власної професійної діяльності відповідно до сучасних суспільних вимог і запитів.

Таким чином, активізація професійного саморозвитку та зростання педагогічних кадрів, підвищення їх творчої активності є провідним завданням методичних служб на шкільному та районному /місцевому/ рівнях, а також головною метою закладів післядипломної педагогічної освіти.

Аналіз актуальних досліджень. Проблема саморозвитку особистості стала предметом наукових пошуків багатьох учених. Певні її аспекти відображені ще у працях Сократа, Демокрита, Ж. Ж. Руссо; принципи професійного саморозвитку вчителя досліджували Я. А. Коменський, Й. Г. Песталоцці, К. Д. Ушинський, А. С. Макаренко, В. О. Сухомлинський та ін.

Сучасні науковці досліджують широке коло проблем, пов'язаних із формуванням особистості вчителя, розвитком його педагогічних здібностей і майстерності. Вивченню особливостей створення педагогічних умов для професійного самовизначення вчителя присвячено наукові розвідки А. М. Ахмедової, Є. С. Барбіної, А. М. Бистрюкової, М. А. Костенко, Ю. А. Лобейко та ін. Праці І. Д. Беха, Н. В. Гавриш, О. Б. Даутової, С. Б. Елканова, О. І. Кочетової розкривають значення сформованості професійної свідомості, здатності вчителя до самоосвіти, самовиховання у процесі його професійного саморозвитку. Чимало наукових робіт присвячено дослідженню цього процесу в умовах вузівської професійної підготовки (Н. В. Кічук, Т. Є. Клімова, А. М. Бистрюкова, М. А. Костенко та ін.), однак є значна група вчених, що доводять актуальність цієї проблеми й у системі неперервної освіти (Н. В. Бухлова, І. А. Зязюн, Є. С. Барбіна, О. Я. Савченко, В. Г. Кремінь та ін.) та підкреслюють важливість індивідуалізації професійного саморозвитку вчителя (Л. М. Мітіна, О. М. Пехота, В. В. Рибалко, Н. І. Раїтіна, Б. Є. Фішман та ін.).

Однак, унаслідок вивчення низки наукових праць можна констатувати, що в сучасній науковій літературі залишається актуальним представлення результатів досліджень, що розкривають особливості активізації процесу професійного саморозвитку педагогів в умовах післядипломної освіти.

Мета статті полягає в розкритті специфіки науково-методичного супроводу процесу професійного саморозвитку вчителів, що здійснюється під керівництвом науково-педагогічних працівників Запорізького інституту післядипломної педагогічної освіти в міжкурсовий період.

Виклад основного матеріалу. Сутність ключового поняття теми нашого дослідження згідно аналізу довідникової та наукової літератури базується на тому, що «саморозвиток – це усвідомлений і керований особистістю процес, у результаті якого відбувається вдосконалення фізичних, розумових і моральних потенцій людини, розгортання її індивідуальності» [3, 8].

Виходячи з теоретичних положень гуманістичної філософії, К. О. Абульханова-Славська розглядає особистісний саморозвиток як вищий рівень саморуху й внутрішній процес самозаміни системи внаслідок дії власних суперечностей. Саме ця самозаміна грає роль головного внутрішнього механізму індивідуально-особистісного розвитку. Однак разом із цим дослідниця наголошує, що «система, яка розвивається має бути відкритою, оскільки внутрішні ресурси не можуть довго забезпечувати себе» [1, 47], підкреслюючи при цьому значення взаємодії педагогів із зовнішнім соціокультурним середовищем.

Отже, саморозвиток педагога – це якісний показник становлення суб'єктності вчителя на всіх етапах його безперервної педагогічної освіти. Це саме підтверджує і Б. Є. Фішман: «Саморозвиток учителя у професійній діяльності є сутнісним соціокультурним проявом процесів самоорганізації особистості, невід'ємною людською цінністю і потребою, спрямованою до ідеалу, і результатом власного свідомого цілепокладання» [5, 13].

Л. М. Мітіна трактує професійний саморозвиток учителя як «зростання, становлення, інтеграцію та реалізацію у педагогічній діяльності професійно значущих особистісних рис і здібностей, професійних знань і вмінь; активне якісне перетворення людиною свого внутрішнього світу [4, 96]. На думку дослідниці, професійний саморозвиток – це динамічний та неперервний процес самопроекування особистості, засобами якого є самовиховання, самоосвіта, самовдосконалення в поєднанні з практичною професійною діяльністю [4, 94].

Після проведення багатоаспектного аналізу участі вчителів інформатики Запорізької області у Всеукраїнському конкурсі «Вчитель року» викладачами кафедри інформатики й інформаційних технологій разом із представниками кафедри менеджменту освіти та психології КЗ «ЗОІППО» ЗОР було прийнято рішення про необхідність спеціально створеного розвиваючого середовища для набуття вчителями досвіду презентації власного педагогічного досвіду задля участі в конкурсах фахової майстерності (зокрема й у Всеукраїнському конкурсі «Вчитель року»), а також створення умов для підвищення творчої активності педагогічних кадрів, особистісного та професійного зростання кожного вчителя, який прагне вдосконалення рівня власної науково-методичної та професійної підготовки.

Для реалізації цього освітнього завдання була сформована група вчителів, які виявили бажання брати участь у Школі педагогічної майстерності вчителя інформатики (далі ШПМВІ). До складу зазначеної групи ввійшло близько 30 вчителів інформатики, серед яких 35 % мають вищу кваліфікаційну категорію, 25 % – категорію «спеціаліст», 20 % – представники I та II кваліфікаційних категорій. Це вчителі з різним педагогічним стажем: 10 % – молоді спеціалісти, 25 % працюють від 4 до 9 років, 40 % мають стаж від 10 до 20 років, а решта 25 % – це педагоги зі стажем роботи понад 20 років.

Зазначимо, що в ШПМВІ беруть участь учителі з різних загальноосвітніх навчальних закладів Запорізької області: 40 % учасників Школи педагогічної майстерності мешкають у сільській місцевості, 45 % – у містах та 15 % – у селищах міського типу.

Мета діяльності ШПМВІ полягає у сприянні розвитку професійної компетентності вчителів, активізації прояву творчого та інтелектуального потенціалу особистості вчителя інформатики, задоволенні потреби педагогів в безперервній професійній освіті.

Реалізація роботи ШПМВІ здійснюється в очно-дистанційній формі, яка включає очні заняття в межах роботи постійно діючого семінару «Реалізація індивідуального освітньо-професійного маршруту підвищення професійної майстерності вчителя-інформатики», виконання самостійних робіт фахового і методичного характеру та участь в активному дистанційному спілкуванні (он-лайн-консультації, форуми, чати тощо).

Залучення слухачів ШПМВІ до роботи в дистанційному форматі здійснюється за допомогою модульного об'єктно-орієнтованого динамічного навчального середовища Moodle, що дозволяє віддалено проводити різні форми опитування та анкетування, додавати та редагувати набір зв'язаних веб-сторінок (шкільні сайти, авторські блоги), здійснювати цілеспрямовану взаємодію з різними професійно зорієнтованими навчальними ресурсами та активними елементами на інших веб-сайтах, зберігати й систематизувати корисні для професійного розвитку інформаційні ресурси. Саме дистанційна форма дозволяє систематично та своєчасно задавати вчителям фахові завдання підвищеної складності, здійснювати їх перевірку й оцінювання; ознайомлювати учасників ШПМВІ з відгуками на представлені матеріали тощо.

Управління процесом професійного саморозвитку педагога – це цілеспрямована робота, що є наслідком глибокого вивчення й аналізу рівня прояву компетентності педагога, його потреб, мотиваційної сфери, здатності до саморозвитку, факторів, які сприяють і перешкоджають саморозвитку загалом, постійний моніторинг результатів професійної діяльності вчителя.

Процес планування роботи ШПМВІ включає реалізацію наступних, визначених дослідниками [2], етапів науково-методичного супроводу професійного саморозвитку вчителів.

Так, *перший етап* передбачає залучення педагогів до процесів самопізнання, що реалізується шляхом проведення самоспостереження, самодіагностики, самоаналізу власної діяльності. Умовою ефективності процесу самопізнання є наявність сформованості достатнього рівня самосвідомості й адекватної самооцінки результатів власної педагогічної діяльності.

Реалізація цього етапу здійснюється за допомогою проведення різних психолого-педагогічних діагностичних методик. Так, на початку роботи ШПМВІ з учителями було проведено опитування на визначення рівня сформованості в них умінь і навичок до самоосвітньої діяльності. Згідно з отриманими результатами, у слухачів нашої експериментальної групи найслабше розвинута здатність до самоврядування (45 % з можливих 100 %); на достатньому рівні сформовані когнітивні (77 %), гностичні (78 %), організаційні (79 %) та комунікативні (80 %) уміння. За визначенням опитуваних, на найвищому рівні прояву в них сформовані морально-вольові та мотиваційні уміння (по 84 %).

Більш детальний аналіз відповідей слухачів допоміг нам спроектувати диференційовану програму роботи з різними динамічними підгрупами, що виявилися в результаті опитування.

Так, під час вивчення відповідей щодо оцінювання вчителями показників мотиваційного компонента (рис. 1) було з'ясовано, що найслабше в них розвинутий показник «упевненість у своїх силах» (середній бал 7), а найкраще сформованим є «почуття обов'язку та відповідальності» (середній бал 8,2).

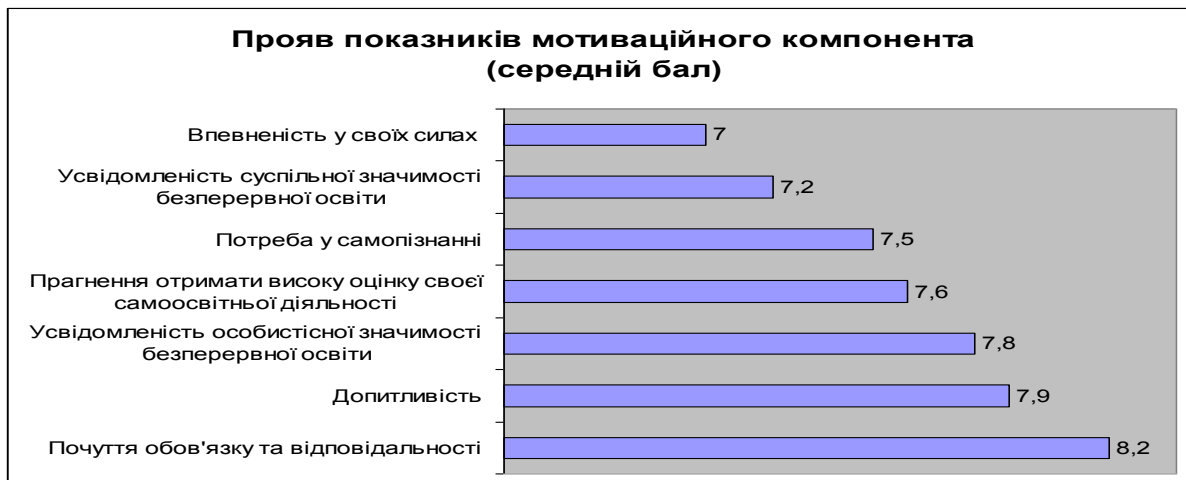

Рис. 1. Результати оцінювання вчителями рівня сформованості умінь і навичок до самоосвіти (мотиваційний компонент)

Приємно вражаючим став і той факт, що вчителі вище оцінили в себе наявність показника «усвідомленість особистісної значимості безперервної освіти» (середній бал 7,8) у порівнянні з показником «усвідомленість суспільної значимості безперервної освіти» (середній бал 7,2). Ураховуючи отримані результати, керівниками було прийняте рішення про обов'язковість використання під час очних занять групових інтерактивних вправ та ділових ігор, які дозволяють учителям разом вирішувати запропоновані завдання й, формулюючи спільне рішення, підвищувати власну самовпевненість і самооцінку.

Вивчення результатів оцінювання вчителями показників прояву гностичного компонента обумовило необхідність розробки завдань на усвідомлення учасниками ШПМВІ можливостей використання у власній професійній діяльності інноваційних методів та технологій. Адже на найслабшому рівні розвитку в цій низці є показники «здатність відмовитись від усталених ідей» та «уміння доводити, обґрунтовувати судження» (по 6,7 середніх бали).

Аналіз відповідей учителів щодо самооцінювання показників прояву організаційного компонента продемонстрував, що на середньому рівні сформованими є «уміння планувати час» (6,6 балів) і «уміння планувати свою роботу» (6,7 балів). Це ж підтвердили й результати оцінювання критерію «здатність до самоврядування в педагогічній діяльності» (рис. 2), що свідчать про наявність у педагогів труднощів під час реалізації

самоаналізу власних педагогічних дій, здійснення рефлексивної діяльності. Цей факт обумовив обов'язковість залучення учасників ШПМВІ до тренувальних вправ щодо самоменеджменту.

Рис. 2. Результати оцінювання вчителями рівня сформованості вмій і навичок до самоосвіти (блок «Прояв здатності до самоврядування в педагогічній діяльності»)

Другий етап науково-методичного супроводу професійного саморозвитку вчителя передбачає формування в нього готовності до прийняття рішень про необхідність професійного самовдосконалення.

Реалізація цього етапу з учителями експериментальної групи позначилася на тому, що відбулися певні зміни в кількісному складі. Деякі вчителі припинили заняття, однак близько 60 % учителів продовжили роботу й залучили до роботи інших.

Сутність *третього етапу* науково-методичного супроводу професійного саморозвитку вчителя полягає у створенні умов для постановки вчителем власної (особистісно й професійно важливої) цілі професійного саморозвитку й розробки індивідуального освітньо-професійного маршруту саморозвитку.

З метою реалізації цього етапу викладачами ШПМВІ було проведено цілий ряд методичних заходів:

- по-перше, розкрито теоретичні основи сутності й структури опису перспективного педагогічного досвіду;

- по-друге, за допомогою інтерактивної ділової гри «Інтелектуальний конструктор» здійснено аналіз актуальності, практичної значущості та якості описів педагогічних досвідів переможців конкурсу «Вчитель року-2013» у номінації «Інформатика»;

- по-третє, створено умови для уточнення кожним учасником теми власного педагогічного дослідження;

- по-четверте, за допомогою проведення SWOT-аналізу власних методичних здобутків та труднощів у дослідженні обраної теми, кожним вчителем розроблено програму індивідуального освітньо-професійного маршруту саморозвитку (ІОПМС) на поточний навчальний рік.

ЮМПС в умовах участі вчителя в ШПМВІ розуміється як проектування плану власних дій з постановкою основних професійних завдань, розв'язання яких повинно бути спрямовано на досягнення визначеного й описаного вчителем очікуваного результату; підбір оптимальних методів і засобів реалізації поставлених завдань. ЮМПС відображає професійні потреби вчителя та проектується з урахуванням наявного в нього суб'єктивного досвіду здійснення професійної діяльності у відповідних умовах функціонування навчального закладу.

Специфіка реалізації *четвертого етапу* науково-методичного супроводу професійного самовизначення вчителя полягає у здійсненні підтримки практичної реалізації самовиховання вчителем відповідних рис; здійсненні конструктивного самоаналізу власної професійної діяльності щодо розв'язання поставлених у ЮМПС завдань; володінні вміннями самокорекції й подолання труднощів у професійній діяльності.

З метою продуктивної реалізації цього етапу нами планується робота щодо залучення слухачів ШПМВІ до презентації своїх практичних здобутків у формі проведення майстер-класів, відкритих уроків; створення умов для вдосконалення самоаналізу вчителем своїх виступів, активізації його рефлексивної діяльності тощо.

При цьому найціннішим для процесу професійного саморозвитку вчителів є взаємообмін та взаємозбагачення, який відбувається за рахунок того, що в межах діяльності ШПМВІ створюється специфічне розвиваюче середовище, де вчителі з різних загальноосвітніх закладів Запорізької області можуть знайти однодумців і позитивно налаштованих до них порадників.

Саме за допомогою корекційної діяльності педагог формує стратегію свого подальшого професійного саморозвитку, використовуючи творчий пошук, який дає можливість здійснювати синтез знань через експеримент і дослідження та отримати новий досвід. На цьому етапі вчитель виходить на вищий рівень свого професійного самовдосконалення.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, узагальнюючи все вищесказане ще раз наголосимо, що процес професійного саморозвитку вчителя – це вмотивований творчий процес розкриття і розвитку його реальних можливостей і потенційних здібностей, свідомої самоосвіти та самовиховання. Однак в умовах динамічності й непослідовності соціально-економічних змін реалізація цього процесу потребує систематичного науково-методичного супроводу й підтримки. Використання описаної у статті очно-дистанційної форми роботи з учасниками ШПМВІ, що реалізується в умовах післядипломної освіти, сприяє систематичній активізації процесу індивідуального творчого саморозвитку вчителя і є економічно, психологічно й морально менш витратною.

У таких умовах незмінно зберігається суб'єктність та індивідуалізація освітнього процесу, й разом із тим створюються можливості для плідної співпраці та взаємозбагачення вчителів з різноспрямованими професійними інтересами.

Успішне розв'язання проблеми активізації професійного саморозвитку вчителя в умовах післядипломної освіти є запорукою його безперервного особистісного і професійного самовдосконалення і виступає дієвою допомогою на шляху його професійного зростання.

У подальших наукових дослідженнях плануємо детальніше зупинитись на вивченні особливостей залучення педагогів до рефлексивної діяльності, а також відстеженні впливу науково-методичного супроводу професійного самовизначення вчителя на результативність його професійної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абульханова-Славская К. А. Деятельность и психология личности / Ксения Александровна Абульханова-Славская. – М. : Наука, 1980. – 334 с.
2. Гандабура О. В. Професійний саморозвиток майбутніх учителів початкових класів як педагогічна проблема [Електронний ресурс] / Оксана Вікторівна Гандабура // Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology. – 2014. – II (10), Issue: 20. – P. 58–61. – Режим доступу : www.seanewdim.com.
3. Некрасова С. М. Готовність педагога до професійного саморозвитку: сутність, структура, проблеми дослідження / Світлана Миколаївна Некрасова // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія Педагогіка. – 2010. – № 5. – С. 7–13.
4. Митина Л. М. Психология развития конкурентоспособной личности / Лариса Максимовна Митина. – М. : МПСИ ; Воронеж : «МОДЕК», 2002. – 400 с.
5. Фишман Б. Е. Педагогическая поддержка профессионального развития саморазвития педагога / Борис Ентильевич Фишман // Педагогическое образование и наука. – 2006. – № 2. – С. 10–16.

РЕЗЮМЕ

Бабко Т. М. Особенности активизации профессионального саморазвития учителя в условиях последипломного образования.

В данной статье раскрываются особенности научно-методического сопровождения процесса профессионального саморазвития учителей в системе последипломного педагогического образования. Представляется опыт работы Школы педагогического мастерства учителей информатики. Цель данного методического объединения заключается в содействии развитию профессиональной компетентности учителей, активизации проявления творческого и интеллектуального потенциала личности учителя информатики. Раскрыты особенности поэтапной реализации процесса активизации профессионального саморазвития учителей путем разработки каждым из них индивидуального образовательно-профессионального маршрута в условиях очно-дистанционной работы.

Ключевые слова: индивидуальный образовательно-профессиональный маршрут профессионального саморазвития учителя, очно-дистанционная школа профессионального мастерства учителей информатики.

SUMMARY

Babko T. Peculiarities of activation of the teacher's professional self-development in conditions of postgraduate education.

The instability of the national educational policy, increased competition in current labor market shows the relevance of self professional competence of teachers, developing the ability to implement its own creative potential. Activation of professional self-development and growth of the teaching staff, increasing their creative activity is a leading task of teaching services at the school and district / local levels, and the main purpose of graduate teacher education.

In the submitted article the peculiarities of research and methodological support of the process of professional self-development of the teachers in the system of postgraduate education are described. The experience of the School of the pedagogical skills of IT teachers is given. The purpose of this methodological team is to promote professional competence of teachers and to intensify creative and intellectual potential of the individual.

The peculiarities of a phased implementation of the process of self-development of the teachers by means of developing by each of them individual educational and professional route in terms of the full-time and distance work are described.

It also shows the experimental diagnostic survey to identify the level of formation of teachers' skills to self-education. Analysis of the results allowed choosing a more individualized approach to program development work with various dynamic groups.

Methods and forms of work with teachers who contributed to the development of each individual teacher education and professional route of professional self-development are also given in details.

We understand individual teacher education and professional path of professional self-development with participation in the School of the pedagogical skills as a design plan for their own actions with the production and setting professional tasks the solution of which should be directed at achieving the expected result defined and described by the teacher; selection of optimal methods and means of achieving the objectives.

Further research will be directed at the study of the peculiarities of attracting teachers to reflective activity, as well as tracking the impact of scientific and methodological support of professional identity of teachers on the effectiveness of their professional activity.

Key words: *individual educational and professional route of professional self-development of the teacher, full-time and distance school of the professional skills of IT teachers.*